

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATINA DAİR GÖRÜŞLERİYLE CELAL NURİ İLERİ - II -

İsmet EMRE

Celal Nuri Türk Dilinin Geleceğini Değerlendirirken

Celal Nuri; hayatı boyunca binlerce yazı, deneme, inceleme, tanıtım kitabının yanında dil ve edebiyat konusunda da belli bir faaliyetin içinde bulunmuş, hemen her konudaki görüşlerinde olduğu gibi bu konuda da her ne denli Batıcı bir tutum sergilemişse de bunda, mesela İçtihatçıların ileri sürdükleri fikirler kadar aşırı görüşler serdetmekten kaçınmıştır. Onun dilimiz ve edebiyatımız konusunda yaptıkları, mümkün olduğunca Batılı bir anlayışın bu sayılan alanlara da hâkim olmasından ibarettir. Celal Nuri, o derece dille hemhâl olmuştur ki bu sevgisi ve dile olan bağlılığı onun başka dillerde bulunup da Türkçede bulunmayan kelimelere karşılık bulmak için dili zorlayarak imkânlarını genişletmek için kelimeler icat etmesine kadar varmıştır.¹ Zaten, onca siyasetçiliğinin yanında hiçbir zaman dil ve edebiyattan vazgeçemeyişi de edebiyata verdiği değer en açık belirtilerinden biridir.

Celal Nuri, her şeyden önce, Türkçenin istikbaldeki oluşumu için bir orta yol takip edilmesi gerektiğini ve dilin gelişiminin kendi iç bünyesinden kaynaklanmasının zaruri olduğunu, özde zaten dillerin farklı oluşunun ille de onları birleştirmek düşüncesini ortadan kaldırdığını çünkü bu farklılığın aynı zamanda tekdüzeliği ortadan kaldırıp çeşitlilik getirdiğinden bir zenginlik olduğunu ifade eder fakat buna rağmen çağdaş medeniyete ait bazı kelimelerin diğer uluslarda bulunduğu hâlde bizde bulunmamasının da dilimizde bir zafiyet meydana getireceğinden yeni çıkan kelimelerin derhâl dilimize dâhil edilmesini savunur: “Her Fransızca veya İngilizce ibarenin aynen Türkçemize nakli tarafdarı değiliz. Her dilin bir hususiyeti vardır. Her

¹ bk. Celal Nuri İleri, “İcad-ı Kelimat ve Telakki-i Amme”, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, Cilt 1, Numara 6, 21 TS 1332/1917, s. 115-117.

dilin tarihi başkadır. Tekamül başka şerait tahtında vuku bulmuştur. Eğer bütün lisanlar birbirine benzese idi, maazallah, can sıkıcı bir yeknesaki efkara müstevli olurdu. Hayır! Her kelime-i Fransiyevinin mukabilini aramayalım, istemeyelim! Lakin edebiyat-ı umumiyenin, zeka-yı müşterek-i beşerin birtakım elfazı, tabirâtı vardır ki bunlar Türkçemizde bulunmazsa kendimizi fakir telakki edebiliriz. İşte bunların mukabillerini aramalı, bulmalı, satın almalı, istiare etmeli, hatta çalmalıdır.”²

Aynı eserinde, Celal Nuri; Türkçenin de diğer dillerden farklı olmayan bazı özelliklerinin bulunduğu, bu özellikleri zorlayarak değiştirmenin gereksizliği üzerinde durur. Ona göre, bir dildeki eksiklik ve fazlalık zaten olması gereken bir şeydir ve eksiği tamamlamaya, fazlalığı da ortadan kaldırmaya yönelik bir teşebbüsün hiçbir kıymet-i harbiyesi yoktur. Dilimizde yemek eylemiyle ilgili zaten bir fiil varken bundan sonra başka dillerden, onlara ait fiillerin ithal edilmesi abesle iştigaldir ama bu ne kadar abes ise dilimize yerleşmiş ve artık onunla özdeşleşmiş, halkın da benimsediği kelimelerin salt dilde arılaşıma adına sözlüklerden çıkarılıp atılması o kadar abestir: “Türkçe, aynı zamanda kelime itibariyle hem fazla hem eksik bir lisanıdır. Bu da teşekkülât-ı tarihiyesi semere ve neticesidir. Yani bir himmet ve gayretle bu fazlalar izale, bu eksikler telafi edilemez. Çünkü zevaidde nevâkis da lisana dahildir. Misal: Yemek masdarı varken ve Türkçe iken -tasm etmek-, ekl etmek, bel’ etmek gibi elfaza ne lüzum var? Bunları lugatten tay’ edelim demek doğru olmaz. Zira bu kelimeleri lisan mal edinmiştir.”³

Yazar; aynı toleransı halka inmek, halkın kullandığı dili kullanmak konusunda göstermez. Ona göre aydının kullandığı kelimeler ve dil mekânizmasıysa halkın kullandığı arasında her zaman bir fark vardı ve bundan sonra da olacaktır. Bunun önüne geçmeye gerek yoktur fakat bundan daha da önemlisi, kendi akışını belirlemiş bir dilin önüne yapma engeller koymaktır. Bu, zaten var olan gelen halk aydın farklılaşmasını daha da derinleştireceğinden dili doğal hâlinde bırakmak en doğrusu olacaktır: “Ben dereke-i avama inmek istemem, istemem. Cereyan-ı tabiisi hilafına giden bir lisanı tekemmül edemem. Bu dili takliden Kazanlıya da, Kırımliya da bir şeyler söyledim: Anlamadı. Odun yarıcı Hamza’ya da aynı lisanla irad-ı nutk ettim: Anlamadı.”⁴

2 Celal Nuri İleri, *Türkçemiz*, İst. 1917, s. 79.

3 *age.*, s. 77.

4 Celal Nuri İleri, *İkdam Gazetesi*, C. 32, Numara: 7039, 16 Eylül 1916.

Celal Nuri, Türklerin her konuda aceleci bir tavrı olduğunu, bunu çağdaşlaşmada da gösterdiğini ifade eder. Oysa her milletin gelişiminin kendine ait bir iç mekanizması, iç ivmesi vardır ve her milleti oluşturan unsurlar ötekilerden farklı olduğundan bir milletin başka milletlerden alacağı yeniliklerde aceleci davranmaması gerekmektedir. Ona göre, Batılılaşma konusunda ve dilimizin yeniden biçimlendirilmesi hususunda da Batılıların birkaç yüzyılda aldığı mesafeyi birkaç yıla sıkıştırmanın mümkün olmayacağı ortadadır: “Tab’ımızda biraz istical var. İstiyoruz ki Garb lisanlarını mertebeye kemale isal eden tekamül bizde de olsun. Pekala. Lakin bunun için mesela Fransızca birkaç asra arz-ı iftikar etmiştir. Fransızlar gibi bir milletin ancak birkaç defa yüz senede yapabildiğini bizim birkaç defa bir senede yapabilemiz zannederim ki muhalattandır.”⁵

Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası’ndaki bir başka yazısında; *Türkçemiz*’in sahip olduğu yapının öncelikle bilinmesi gerektiğini, ondaki eksiklikler ve fazlalıkların ne olduğunun tespitinin bunda önemli bir rol oynadığını ancak yapılacak geniş bir fizibilite çalışmasından sonra dilimizle ilgili birtakım çarelerin öne sürülmesinin doğru olacağını söyler. Ancak bunu yapacak bir bilim adamı zümresinin bulunmamasının bu konulardaki çalışmaları olumsuz etkileyeceğini, her ne kadar dilimize girmiş Arapça kelimelerin dizaynı için Arapça âlimlerimizin, Farsça kelimeler için Farsî âlimlerimizin, Fransızca kelimeler için de Fransızca âlimlerimizin varlığı bir nebze işe yarar gibi görünse de her üçünü derleyip toparlayacak ve Türkçenin mantığına uyduracak bir filoloğumuzun olmayışının dilimizin geleceği açısından önemli bir kayıp addedilmesi gerektiğini ifade eder: “Sarf ve nahiv itibariyle bize neler lazım; ne kadar kelimeye muhtacız; terkiyatın ne kadarı fazladır? Bu hutut-ı umumiyyeyi çizmeliyiz ki ona göre ne kadar ve ne gibi malzeme-i lisaniyyeye müftekir olduğumuz tezahür etsin. Memleketimizde bir tek olsun filolog bilmiyorum. İyi Arapça bilenlerimiz var. Farişinaslarımız da yok değil. Kezalik Avrupa lisanlarından hemen umumuna vakıf erbab-ı kemalimiz de mevcuttur. Bununla beraber bütün bu lisanlar ile mukayesatta bulunup Türkçemizin zevaid ve nevakısını tedkik edecek ulema yetişmedi.”⁶

Yazar, Türkçenin kelime zenginliğinin önemli bir unsur olduğunu ancak bir dilin kelime bakımından zenginliğinin o ülkelerin yazarlarının kelimelerle oynamalarından, doğal görünümünü bozarak yapma bir eda kazandırmalarından anlaşılamayacağını, dahası bunun söz konusu dile zarar

5 Celal Nuri İleri, *Türkçemiz*, İst. 1917, s. 82.

6 Celal Nuri İleri, “Türkçemizin Hava-i Sarfiyye, Nahviyye ve Bediası”, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, Cilt 1, Numara 7, 3 Kanun-ı Evvel, 1917, s. 133-135.

verdiğini ifade eder: “Zannediliyor ki bütün edebiyat bir nükte müsabakası demektir. Kelimelerle çok oynanıyor. Vakıa bu sayede lisana tasarruf ediliyor. Türkçemiz incecik bir sırma teli haline geliyor. Lakin edebiyat bundan ibaret değildir. Tasannu, gayr-ı tabii bir haslettir.”⁷

Celal Nuri, Türkçenin çağdaş bir görünüm kazanması için kelime zenginliğinin de önemli bir unsur olduğunun altını çizer. Ancak bunun yapılabilmesi için yazarların, aydınların her gün akşam uydurup sabah kullanıma koydukları kelime uydurma metoduyla yapılmasını hoş karşılamaz. Bu kelime uydurukçuluğu o raddelere ulaştırmıştır ki artık bırakın aydınlar arasında iletişim kurmaya yarayacak bir mekanizmanın varlığını, halkın icat edilen bu kelimeleri anlamasını, kelimeyi icat edenin kendisi bile bir gün sonra ne anlama geldiğini unuttuğundan şikâyet eder. Yazar; kabuk değiştirme sürecinde söz konusu değişime katkıda bulunan aydınların ihtiyaç duyulan kelime üretiminde ılımlı olmak şartıyla çaba göstermelerini ve halkın tuttuğu, bilincine yerleştirdiği kelimelerde ısrarcı olmalarını normal karşılamakla birlikte, halkın beğenmediği, dışladığı kelimeler üzerinde ısrar etmelerine bir türlü anlam veremez. Zaten kelime icadının öyle önüne gelen herkesin harcı olmadığını, bunu ehil kişilerin yapmasının dilin sağlıklı gelişimi bakımından önemli olduğunu özellikle vurgular: “Her gün, gayret-veran-ı erbab-ı kalem, düzinelerle kelime uyduruyorlar veya uyduruyoruz. Lakin amme bunların cümlesini telakki bi'l-kabul etmediğinden, ertesi gün, kendimiz bile zade-i icadımız olan elfazı anlamıyoruz. Bu hal merrat-ı adide ile başıma gelmiştir. (Alturist) kelimesini Süleyman Paşazade Sami Bey şifahen (diğergam) şeklinde tercüme etmiş ve ben de derhal bu kelimeyi yakalamış, neşr ve iş'a etmiş olduğum halde lüzumundan, güzelliğinden sarf-ı nazar onun tabiiyyet-i Türkiye'yi ihraz etmesine kudret-yab olamadım.⁸ Halbuki caractere mukabili (seciye) Şemseddin Sami Bey'in en eski lugat kitaplarında bile münderic olduğu ve ehibbadan birkaçı tarafından istimal edildiği halde karar kılamamış idi. Sonra ben bu kelimeyi aldım. Çok kullandım. Görüyorum ki lisan artık bunu kabul etti; manasını bilen ve hatta bilmeyen de istimal ediyor. (Seciye)den characteriser mukabili -tesciyeyi de anafora attım, zannederim ki mukavemet edecek.”⁹

7 Celal Nuri İleri, “Edebiyatımızın Veche-i Azimeti” *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, Cilt 1, Numara 3, s. 57-60.

8 “Hatta geçen de bu kelimeyi İkdam'ın bir başmakalesinde kullandığım hâlde musahhah anlayamamış ve binaenaleyh yanlış çıkmıştır.” Celal Nuri

9 Celal Nuri İleri, “İcad-ı Kelimat ve Telakki-i Amme Tecrübe-i Kalem”, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, Cilt: 1, Numara: 6, 21 Teşrin-i Sani, 1332/1917, s.115-117.

Celal Nuri; hayatı boyunca bir ulusun diliyle kültürünü hiçbir zaman birbirinden ayrı kavramlar olarak düşünmemiş, aksine dil-kültür ilişkisi üzerinde her fırsatta kendi görüşlerini ortaya koymuştur. Ona göre bir ulusun gelişmişliği, onun sahip olduğu kültür değerleri kadar diline verdiği önemle de ilintilidir. Bu yüzden de kültürün korunması için yapılan kanuni düzenlemelerin, onun bir parçası olan dil için de olması gerektiğini ve bunun Batılı ülkelerce yapıldığı hâlde Türkiye’de henüz gerçekleştirilmemiş bir şey olduğunu esfle belirtir. Evet, ona göre öyle önüne her gelen dili kendince bir şablona sokamamalı, dilin de kanunlar gibi herkesçe belirlenmiş bazı normları bulunmalı ve bu normlara da ülkenin aydınları uymalıdır: “Lisanımızın hukuku! Bir müdde-i umumi çıkmalı da bir hukukun müdafaasında böyle başı bozuk bir lisan, böyle alaylı bir edebiyat, böyle şairsız kitaplar, tabansız ve tavansız kütüphaneler... Doğrusu bu bize yakışmaz.”¹⁰

Celal Nuri; dilin bir ulus için önemini daha da ileri götürerek bir milletin bağımsızlık mücadelesinin dilinden ayrı düşünülemediğini, siyasal galibiyetin ancak dilin galibiyetiyle mümkün olabileceğini, dilin galibiyetiyle süslenmeyen bir zaferin asla gerçek amacına ulaşmayacağını söyler. Buna örnek olarak da Rusya’yı ve Rusçayı verir. Ruslar, elde ettikleri bütün galibiyetlerine mutlaka dillerini de ekleyerek çağdaş Avrupa ülkeleri düzeyinde bir Rusça yaratmasaydı bugün sahip oldukları düzeyin çok gerisinde kalırlardı demek suretiyle Türkiye’nin de benzer bir yöntem uygulaması gereğine işaret eder. Hatta daha da ileri giderek Mustafa Kemal’in İzmir İktisat Kongresi’nde söylediği gibi, asıl mücadele yeni başlıyorvari, yenginin sadece kılıçla değil, dille olabileceğini vurgular: “Bir milletin galebe etmesi için lisanında muzaffer olması şarttır. Rusya birçok mülk ve akvamı temsil ve tecnis etti. Bir yere girdiği vakit oraya lisanını da idhale çalıştı. Rus lisanı ihtiyacı asriyeye muvafık bir hale geldi. Bu dil ile her yeni fikir, ifade her yeni mazmun bu lisanla eda olunuyordu. İngilizce, Fransızca, Almanca hiçbir ibare-i esasiye yoktu ki Moskofçaya kabil-i nakl ü tercüme olmasın. Rus dili her münevver ve danişmendi, hatta her mütefekkeri elisine-i saireyi öğrenmeden varestesiz bırakıyordu. Hulul ve nüfuz, feth ve teshir, yalnız seyf ile olmaz, lisanla da olur.”¹¹

Son olarak yazar, Türkiye’nin medeniyet ve kültürel bağımsızlığının ve çağdaşlaşmasının dildeki hedefini de “ya bağımsızlık ya ölüm” sloganına

10 Celal Nuri İleri, “Türkçenin Galebe ve Muzafferiyeti”, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, Cilt: 3, Numara: 74-41, s. 813, 24 Haziran 1918.

11 Celal Nuri İleri, “Türkçenin Galebe ve Muzafferiyeti”, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, Cilt: 3, Numara: 74-41, s. 813-816, 24 Haziran 1918.

uygun ve çok açık biçimde şu şekilde özetleyerek verir: “Türkiye Düvel-i Muazzama’dan, Türkçe de elsine-i muazzamadan olmalıdır ve olacaktır. Türkiye ya büyük bir devlet olarak yaşar, ya hiç yaşamaz. Türkçe de tıpkı onun gibidir. Ya elsine-i mütekamile sırasında beşeriyetin bir amil-i irfanı olur yahut sair lisanlar kendisine galebe eder. Milletle beraber biz de göçer gideriz.

Lisana ihtimam aynıyle millete ihtimamdır.”¹²

Celal Nuri’nin Gözünden Edebiyat ve Türk Edebiyatı

Dil konusunda olduğu gibi edebiyat konusunda da çeşitli gazete ve dergilerde görüşlerini ortaya koyan Celal Nuri İleri için, bir milletin kültürünün en belli başlı göstergelerinden biri de onun edebiyatıdır. Bu, biraz da medeniyetlerin yapıp etmelerinin düşünceden hiçbir zaman soyutlanamayacağından kaynaklanmaktadır. Ona göre, edebiyatın en uç noktasında bulunan şiirdeki manzumeler bile birer söz spekülasyonu oldukları hâlde içlerinde mutlaka bir fikir kıvrıntısı taşırlar. Bu yüzden de edebiyattan maksat düşüncedir, düşünce olmalıdır. “Edebiyattan maksad, evvel be evvel efkardır. Kelimat herhalde derece-i saniyede kalır. Manzumeler bile, lafzi birer spekülasyon oldukları halde yine fikre istinad etmek mecburiyetindedirler.”¹³

Edebiyatı; hayattan soyutlanmış, salt kendi başına ayakta kalmaya çalışan ve toplumla münasebeti bulunmayan vehmi bir çalışma sahası olarak görmez. Onun, medeniyetlerin ayrıntısı ve ince düşünmenin ürünü olduğunu söyler. Ancak öyle bir ayrıntıdır ki hayatın hangi vechesi, hangi katmanında bulunulursa bulunulsun orada mutlaka edebiyat da sanat da vardır, olacaktır. Bir mimarın özene bezene yaptığı beton bir zeminde olduğu kadar, bir yemek sofrasında da karşımıza çıkan bir faaliyettir. Bu bakımdan edebiyatın belli alanlara sıkıştırılması, belli kalıplar içine hapsedilmesi tarafı değildir; hayatın hepsini kucaklayan bir edebiyat anlayışından yanadır: “Edebiyat bir kuyumculuktan ibaret de değildir. Sanat zarif bir broşta, ince bir küpede, narin bir bilezikte görülebileceği gibi bir iki çizgiden iaret bir krokide, bir tak-ı bülennde, bir sarayın cephesinde, bir heykelde, bir köprüde, hatta bir afişte, bir hadikada, yemek sofrasından matbuhatta bile münceli olur. Bir zümre-i udebamız ise sanatı münhasıran bir gerdanlıkta, bir oymalı, kakmalı masa üstünde görmek istiyorlar ki insaf değildir.”¹⁴

12 Celal Nuri İleri, aynı yazı, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, s. 813-816.

13 Celal Nuri İleri, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, Cilt: 1, Numara: 10, 24 Kanun-ı Evvel, 1332/1917, s. 184-186.

14 Celal Nuri İleri, “Edebiyatımızın Veche-i Azimeti”, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, Cilt: 1, Numara: 3, Teşrin-i Sani, 1332/1917, s. 57-60.

O; -daha kurulmadan- sanki yeni Cumhuriyet'in istikbaldeki varlığını sezmişçesine -bu andan itibaren- edebiyatçılarımızın kendilerini İstanbul'dan kurtarıp Anadolu'ya açılmalarını, Anadolu'nun manzarasını, havasını İstanbul'a taşıyıp teneffüs ettirmelerini, ülkenin sahip olduğu çeşitliliği, bunun içine sıkışmış olan faziletleri, hata ve sevapları, dahası bu görüntüyü tarihle de bütünleştirerek tarihimizin unutulmuş levhalarını, menkıbelerini, isimleri kitapların dışına taşmamış ileri gelen insanlarını, o sade, yalın hâllerini gösteren panarografik bir roman yazıldığı zaman ancak gerçek bir edebiyat faaliyetinin yapılmış olacağını ve ancak o zaman millî vicdanımızın, vatan muhabbetimizin, tarihe bağlılığımızın, birbirimize olan yakınlık ve sevgimizin, dayanışma duyumuzun artacağını ifade eder. Onca, bir edebiyatçının ülkesine hizmeti ancak bütün bu unsurları edebî eser dokusu içinde eriterek sanata dönüştürmesiyle anlaşılabilir. Zaten edebiyat da böylesi bir amaca vasıta olduğu kadar değerli olarak addedilmelidir: "Anadolu'ya İstanbul'un elvah-ı tabiiyesini ve hayatını, İstanbul'a Anadolu'nun menazırını, ahalisini, ahali ve menazırının tenevvüünü, faziletlerini, kabayihini, iştikalarını; bütün ehl-i vatana tarihimizin muhtelif menakıbını, unutulmuş levhalarını, isimleri yalnız kitaplarda kalan ricalini, nisasını, o zamanki alemleri, hayatın unutulmuş hususiyetlerini gösterir pek sade, gayet külfetsiz romanlar yazacak olursak milliyetimiz, vicdan-ı millimiz, vatan muhabbeti, tarihe merbutiyetimiz, an'aneye sadakatimiz, birbirimize olan teveccühümüz, şime-i tesanüdümüz, nefais-perverliğimiz artar. Milliyetlerine kaviyyen bağlı olan akvam, vatanperverlik sermayelerini daima bu gibi vesaitle tenmiye ederler. Yüksek tabakanın mücerredat ile dolu edebiyatı muvacehesinde böyle bir ikinci sınıf edebiyatın vücudu bir milletin havaic-i mübremesindedir."¹⁵

Bir başka yazısında, çağdaş bir edebiyatın oluşturulabilmesinin yollarından biri olarak yerel ile evrensel renklerin birleştirilmesine dair birtakım savlar ileri sürer. Ona göre böyle bir edebiyatın oluşturulabilmesi için ulusların belli bir arzu duymaları gerekir ancak bu da yeterli olamayabilmektedir. Bunun için eşref saatin beklenilmesi, ötesinde böyle bir vaktin yakalanması da gerekir. Oturup beklemekten ziyade, Millî Mücadele sonrası böyle bir edebiyatın yaratılması için yazarlarımızın elbirliğiyle seferber olmalarına ihtiyaç vardır: "Hülâsa, akib-i feth ve zaferde şu istihsale devrinden bütün bütün çıkmış, sağ salım, tecrübe vadilerinin fevkinde ezmine-i inhitatı

15 Celal Nuri İleri, *Harbden Sonra Türkleri Yüceltelim*, Cemiyet Kütüphanesi, Konstantiniyye 1917, s. 72-73.

tesciye¹⁶ eden küçüklüklerden uzak, bir reng-i milli ve mahalliye haiz edebiyat vücuda getirmeye bakalım. Bittabi edebiyat arzu ile veya keyif ve hevesle husul-pezir olmaz. Onun da çare-yab tevellüd olabilmesi için eşref saate intizar etmesi tabiidir. Lakin bu muharebe gibi pek müstesna vakayiin ferdasında mümkünse biraz da bu eşref saati aramak bizim için bir hak değil midir?”¹⁷

Türk edebiyatının çağdaş edebiyatlar arasında yer alabilmesi için, öncelikle kendi kimliğini oluşturması gerekmektedir Celal Nuri’ye göre. Bunun ilk adımı ise ilk elden, Avrupa’yı taklitten vazgeçilmesidir. Artık alınacak olanlar alınmış ve bundan sonra alınmış olanlardan hareketle özgün eserler verilmelidir. Bu yapılırken eskilerin yaptığı gibi İran edebiyatının etkisinden de kurtulmalıdır. Bizim de artık Batılı seviyede, Batılı ölçülere uygun bir edebiyat tarihimiz, bir romanımız, bir ütopyamızın gerçekleştirilmesi vakti çoktan gelmiştir. Eğer bunlar yapılabilir, edebiyattaki bu düşünceler teoriden pratiğe aktarılabilirse işte o zaman yalnız edebiyatımız rüştünü ispat etmiş olmayacak, aynı zamanda kurumların birbirini etkilemesi gerçeğinden hareketle medeniyet sahasında da dahası siyasi arenada da Batıda kendimize yer bulmuş olmamız için önümüzde hiçbir engel kalmayacaktır: “Avrupa mukallidliğinden beri, Acem irticaından baid, melaib-i elfazın fevkinde, hezeyan-ı mürteiş gibi emrazdan mücerred bir üslub-ı nevin ile, İngiltere Edebiyatı Tarihi¹⁸ gibi, Hristiyanlığın Menşei Tarihi¹⁹ gibi, Penguenler Adası²⁰ gibi, File’nin Ölümü²¹ gibi, David Coperfield²² gibi bir kitap vücuda getirdiğimiz vakit yalnız lisaniyat ve edebiyatta değil saha-i medeniyette ve hatta siyasiyatta bile kendimizi kurtulmuş addedeceğiz.”²³

Celal Nuri; aynı görüşünü İkdam’a yazdığı bir başka yazıda da sürdürür ve edebiyatımızın artık taklit ve adaptasyon merhalesini geçtiğini, yeni usullerle özgün eserler verilmesi zamanının geldiğine dikkat çeker. Hatta eğer bir tercih yapılacaksa iyi bir adaptasyondan, kötü bir orijinal eserin yeğ tutulması gerektiğini ifade eder: “Adaptasyon yerine usuller iktibas edile ve Avrupa’da edilen tecrübelerden müstefid olarak meydana ibtidae eserler getirsek daha iyi olmaz mı?”²⁴ Yazar adaptasyon konusundaki görüşlerini

16 “Seciyeden; karakterize mukabili kullanıyorum.” Celal Nuri

17 Celal Nuri İleri, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, Cilt: 1, Numara: 3, s. 60.

18 Taine’in

19 Renan’ın

20 Anatole France’in

21 Pierre Loti’nin

22 Charles Dickens’in

23 Celal Nuri İleri, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, Cilt: 1, Numara: 3, 5 Teşrin-i Sani, 1332/1917, s. 57-60.

24 Celal Nuri İleri, *İkdam Gazetesi*, Cilt: 33, Numara: 7186, 12 Şubat 1917, s. 2.

Abdülhak Hamid ve Muallim Naci'yle ilgili yazdığı bir değerlendirmede de dile getirerek edebiyatımızın henüz tecrübe aşamasını geçip özgünlük derecesine yükselemediği fikrini ileri sürer. Ama bu da bir aşamadır ona göre ve tercümeyle adaptasyon derecesi olmadan, özgün eserler vermenin mümkün olamayacağını, bu yüzden de söz konusu Tanzimat yazar ve şairlerine edebiyatımızın borçlu olduğunu vurgular: “Her halde bizde edebiyat ‘tecrübe’ derecesini geçmemiştir. Bunların içerisinde iki formayı müteceviz bir esere güççe tesadüf olunur. Şurasını kerraren söyleyelim ki zamanımız için biz bu edebiyatı da nafi ve lazım görenlerdeniz. Eğer bu gibi kalem sahipleri yetişmese idi maazallah, edebiyatımız ve lisanımız pek törpülenmemiş kalırdık.”²⁵

Yazar; bu özlenen özgün eserlerin yaratılabilmesi için de tarihle bütünleşmek ve tarihî değerlerimizi topyekûn kabul etmemiz, yeni estetik değerlerimizi oluştururken o hamurdan yararlanmamız gerektiğini ifade eder. Ona göre milletlerin edebiyatlarını meydana getiren öncelikli malzeme, dilin kendisidir. Mademki bizim dilimiz Türkçedir ve Türkçeyi yüzyıllar boyunca kullanmış, ondan estetik değerler üretmiş bir edebiyat tarihimiz var; Fuzûliler, Nedimler, Bâkiler, Gâlibler, Nef’iler var ve bunlarsız Naciler, Ekremler düşünülemezler; o hâlde tarihe sırtımızı dönmeyiz. Gelecekteki edebiyatımızı kurarken geçmişteki edebiyatımızdan hız almalıyız: “Bir milletin mahiyet-i mümeyyizesi, evvel be evvel lisanıdır. O lisanı istediği gibi kullanan ve ona bir istikamet veren Baki’ye ben nasıl eazım-ı milliyeden demem? Sonra vallahi kör olurum. Nef’i, Ruhi, Fuzuli, Nedim, Baki, Galib, İzzet, Naci, Ekrem bunlar milli değil diyoruz. Bu ne demek? Altı yüz senelik ecdadımızı inkar ile haramzade mi olacağız? Millet vardır, var olacaktır, vardı. Millet şimdi uyanmıyor. Bütün mazi, bir mazi-i millidir.”²⁶

Dönemin bazı yazarları, -özellikle İctihad Mecmuası etrafından toplananlar- Divan edebiyatını, Arapça ve Farsçanın etkisinde fazla kaldığı için gayr-ı millî addetmişlerdir. Celal Nuri ise buna karşı çıkar. Eğer o gayr-ı millî sayılan şairler, Fuzûliler, Nedimler, Gâlibler yetişmeseydi bugünkü edebiyatımızın kurulması için gerekli olan işlenmiş bir dil mekanizmasından mahrum kalacaktık tezini savunur: “Bu itibar ile birçoklarının gayr-ı milli telakki ettikleri Nef’i ve Fuzuli’yi ben tebcil ederim, takdir ederim. Eğer o gayr-ı milli şairler, o Acem mukallidleri (!) yetişmese idi, bugün hiçbirimiz

25 Celal Nuri İleri, “Edebiyatımızın Veche-i Azimeti”, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, Cilt: 1, Numara: 3, s. 59.

26 Celal Nuri İleri, “Hakk-ı Mazi, Hakk-ı Hal, Hakk-ı İstikbal”, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, Cilt: 3, Numara: 34-65, 27 Nisan 1918, s. 625-629.

bu lisan-ı irfanı istimal edemezdik. Bunlar gayr-ı milli şuara değil ihya-yı milliyet eden erbab-ı icad ve ihtiradır.”²⁷

Edebiyatın tarihi üzerinde durulurken tarihî değerlerine ve estetik birikimlerine ne denli sahip çıkarsa bu konuda yapılacak yapay müdahalelere de o denli karşıdır Celal Nuri. Ne artık devrini tamamlamış, kendi kendine ayakta duramayan değerlerin zorla yaşatılmasına ne de hâlâ ayakta olan değerlerin çelmelenmesine taraftardır. Dil konusunda olduğu gibi, edebiyat konusunda da her değerın bir ömrü olduğuna, bu ömür bitince o değerın zaten herhangi bir müdahaleye gereksinim duyulmaksızın kendi kendine ortadan kalkacağına inanır. Bu bir tarz, bir üslup, bir edebî anlayış olduğu gibi bir tür için de geçerlidir ona göre. Eğer Batılı bir edebiyatın kurulması aşamasında, geleneksel edebî türler -gazel, kaside, kıt'a- ortadan kalkacaksa bu zaten kendiliğinden olacaktır, ayrıca herhangi bir müdahaleye gerek yoktur: “Gazel, kıt'a... Bunlar üçüncü derecede vereme mahkûm ise, bırakınız tabii bir surette ölsünler. Vezn-i aruz... Bu bir yabancı ise elbette, pasaportu muayene edilir ve hudud-ı İrani'ye sevk olunur.”²⁸

Yazar, bir başka yazısında; Dr. Reşid Süreyya Bey'in, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası* için yazdığı ve aruz vezniyle hece veznini birleştirmeyi öngören görüşlerin barındığı bir makale hakkındaki düşüncelerini açıklarken de sentezci bir tutum içine girer. Ona göre, ne geçmişten kurtulmak ne de geleceğe sırtını dönmek ne kültürel üst değerlerden vazgeçmek ne de kültürün folklorik özelliklerine ilgi göstermemek doğru değildir. Bütün bunlardan oluşan ve bütün bunların birbirleriyle özdeşleştiği ortak bir kültür meydana getirilmelidir ve ulusal bir edebiyat yaratılacaksa böylesi bir halitadan ulusallık oluşmalıdır, yoksa Türklere ait değil diye önümüze gelen her şeyi yok sayarsak bunun sonunun hiçbir yere varamayacağını ifade eder. Ancak böyle olmasına karşın tıpkı edebiyatta, imlada olduğu gibi vezinde de belli bir mantığın geçerli olmadığını, bu yüzden de bu tarz oluşumların doğal akışına bırakılmasının daha mantıklı görüldüğünün altını çizer: “Dr. Reşid Süreyya Bey yakında intişar edecek bir makalede aruz ile benanı telif etmek istiyor. Öteye beriye bir iki (aksantrik) serpiştirilecek, mısraların bazı aksamı manzum-ı bi'l-aruz, bazıları manzum-ı bi'l-benan olacak. Bu gayr-ı makul birtasavvur değildir. Belki de 'ideal' bir şekl-i nazmdır. Aruzun darlığı, benanın ahenksizliği bu suretle mürtefi olur. Fakat bu faraziyenin sonunda otuz altı punto ile bir (lakin) görüyorum.

27 *age.*, s. 625-629.

28 *age.*, s. 625-629.

Lakin evzan acaba makul ve mantıklı bir şey midir? Ne mümkün... Lisan gibi imla gibi, vezin de mantıklı değildir.”²⁹

Celal Nuri; böylece dil ve edebiyat konusundaki fikirleriyle -bir anlamda- kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin hemen her alanında kurumsal, zihinsel ve estetik anlamdaki radikalden uzak, orta yolcu temellerini daha kurulmadan önce ortaya koymuştur. Bu, elbette bir bakıma sanatçı sezgisi olarak adlandırdığımız bir yetenek; bir bakıma da sürekli düşünen, okuyan, yazan bir insanın elde ettiği birikimlerin geleceğe yönelik doğru yaklaşımının en somut örneğidir.

29 Celal Nuri İleri, “Vezin Meselesi”, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, Cilt: 3, Numara: 70-39, 26 Mayıs 1918, s. 738.